

Раскрыты вопросы формирования украинской адвокатуры как отдельного социального слоя. Проанализированы источники формирования адвокатов Галичины, их национальный состав, повседневная жизнь, условия труда и отдыха. Особое внимание обращено на роль украинских адвокатов в общественной жизни края.

Ключевые слова: адвокат, Галичина, интеллигенция, юрист, адвокатская лицензия.

Solved question of forming Ukrainian lawyers as a separate social group. Sources of formation of Galicia lawyers, their ethnic composition, everyday life, conditions of work and leisure. Special attention is paid to the role of Ukrainian lawyers in the public life of the region.

Keywords: lawyer, Galicia, intellectuals, attorney, law license.

**УДК 394.
ББК 63.59**

Світлана Боян, Олеся Семенюк

ОЧИСНИЙ ОБРЯД ПРИ НАРОДЖЕННІ ДИТИНИ В ТРАДИЦІЙНІЙ ОБРЯДОВІСТІ БОЙКІВ

На матеріалах вітчизняної та зарубіжної етнографічної літератури й джерельної бази кінця XIX–XX ст. розглянуто обряди, традиції бойків, які пов'язані безпосередньо із народженням дитини, насамперед очисний обряд, що здійснювався після народження дитини матір'ю і “бабою”, яка приймала пологи. Даний матеріал присвячений аналізу й систематизації традиційних обрядових дійств, ритуалів і звичаїв, що стосуються післяпологового циклу родинного обрядового комплексу бойків. На основі компонентного аналізу виокремлено головні складові очисного обряду при народженні дитини на Бойківщині.

Ключові слова: очисний обряд, традиційні обрядові дійства, ритуали, звичаї, післяродовий цикл, родинний обрядовий цикл.

Новонароджена дитина в українській сім'ї – це символ продовження життя. Здавна в кожній родині поява немовляти супроводжувалася певними обрядами та звичаями, які виконувала мати для добробуту і щастя її дитини. Народні обряди при народженні дитини належать до обрядів і звичаїв життєвого циклу людини. Обряди при народженні дитини є виключно родинними, адже головну роль у них відіграє новонароджена дитина, а в подальшому рідні та хрещені батьки, тобто родина. Ці обряди є одним з важливих народних обрядів всіх народів світу. З народженням дитини та хрещенням було колись пов'язано багато народних традицій, звичаїв і вірувань на Бойківщині. Чимало їх збереглося ще до нині серед гірського населення Бойківщини.

Метою дослідження є комплексне вивчення очисного обряду при народженні дитини в контексті родинної обрядовості на Бойківщині та з'ясування найголовніших особливостей даного обряду.

Даний комплекс обрядовості прийнято поділяти на чотири групи: допологовий, власне пологовий, післяпологові та обрядові дії, що знаменують “приєднання” дитини до роду, громади [22], а також до переліку можна віднести й вибір імені, кумів, приручення до рідного дому. Однак, вивчаючи на основі етнографічних джерел обряди і звичаї, що виконувались під час народження дитини на Бойківщині, слід не оминати увагою очисний обряд як важливу маловивчену етнографічну проблему. Звертаючи увагу на стан дослідження теми, необхідно зауважити, що відомості про традиції, звичаї при народженні дитини, обряди ініціації, виховання дітей в Україні знаходимо серед праць дослідників З.Кузелі [11], Д.Лепкого [16], М.Зубрицького [12] та ін. Ця тематика деякою мірою досліджувалася сучасним українським етнографом З.Небесною [19], яка провела порівняльний аналіз традиційних і сучасних елементів родильної обрядовості українців Бойківщини вивчаючи звичаї та обряди, пов'язані з народженням дитини в загальному контексті, та рядом інших дослідників, які вивчали очисний обряд в контексті родинної обрядовості.

Сім'ї, які не мали дітей, здавна вважалися як неблагословенні Богом або покарані за гріхи. Тому найбільшим обов'язком серед бойків було продовження роду і збереження народних обрядів, традицій та звичаїв в сім'ї.

Пологи, або як ще їх називають злоги, народини, відбувалися в домашніх умовах, але без сторонніх осіб. Вважалося, що чужі можуть зурочити зродини. На Бойківщині цією справою займалася повивальна баба – жінка, яка приймала пологи у породіллі й знала всі деталі пологів [2, арк.14]. Баба одягала породіллю в довгу плату, щоб жінка вільно себе почувала і не соромилась. При родах пуповину зв'язували конопляним прядилом – матіркою, “щоб дитина була плодовиною”, “щоб у жінки діти велися” [1, арк.9]. Коли вже не хотіли мати дітей, то зав'язували лляним прядилом. Бабка при цьому примовляла: “Зав'язую щастя, здоров'я і многії літа”, “Зав'язую тобі щастя і здоров'я, і вік довгий, і розум добрий” [2, арк.14].

На сьогодні пологи в лікарні внесли корективи до структури звичаєвості: в українців Бойківщини існувало загальне повір'я, що доля людини визначалася ще до її народження, тобто те, що призначена в утробі матері, – неминуче, а жодне запобігання не здатне змінити долю.

Звичай прилучення новонародженого до громади було одним з найважливіших подій родильної обрядовості, який нерідко поєднував декілька обрядових дій: обмивання (зливання), ім'я наречення та хрестини хоча ці обряди могли виконуватися і окремо [5, с.189].

Найбільш масово в бойків були поширені у XIX – на поч. XX ст. післяродові охоронні й очисні обряди породіллі, повивальної баби й немовляти. Вони носили різноманітні назви (“зливки”, “очищення”, “зливання”, “обмивання”, “злити на руки”, “вивід”). Усі ці обряди ділилися на дві групи: обряди і обрядові дії на захист породіллі та дитини, обереги для близьких породіллі людей і оточуючого світу від негативного впливу “нечистої” після пологів жінки. Майже усі народи світу вірили, що породілля могла мимоволі негативно вплинути на людей, урожай, воду, чи сімейний достаток тощо, тому протягом багатьох століть розробили та передавали з покоління в покоління систему правил поведінки і заборон щодо “невиведеної жінки” та новонародженої дитини, яких ретельно дотримувалися і дотримуються ще й сьогодні на Бойківщині.

Під час пологів важливе місце крім породіллі займала повивальна баба, яка після завершення пологів подавала певний знак, наприклад, вивішували на високій жердині сорочку породіллі. Для сусідів та родичів це слугувало сигналом, що можна відвідати породіллю. Такі відвідини називались відвідками, провідками. Вони були невід'ємною частиною звичаїв, пов'язаних з народженням дитини. Велика роль в цьому обряді належала членам громади. Основною метою його було підтримати та вшанувати породіллю. Цю місію виконували тільки жінки, бо участь чоловіків була небажаною, оскільки вони могли зашкодити молодій матері. Це стосувалося і хворих та вагітних жінок. Певні обмеження на провідування мали жінки різного віку та родинного стану. У залежності від цього розрізнялися два види провідування – відвідки та родини [6, с.137].

Оскільки після пологів породілля, дитина й повивальна баба за церковними повір'ями вважалися нечистими, то вони відповідно повинні були пройти церковний обряд “виводу”, який характеризував їх очищення. І тільки після здійснення цього обряду дозволялося відвідувати церкву. Після пологів (на 3–7–9 день) влаштовували “родини” – своєрідний очисний ритуал, оскільки породілля вважалася нечистою. У кімнату, де відбулися пологи, три дні не можна було заходити, до очищення жінка не могла дойти корів, ставити опару, місити тісто, торкатися ікон. У цьому відчувається відгомін дуже давніх язичницьких вірувань. У цей же період мати була особливо вразлива для зурочення і причини. Тому за допомогою повивальної баби вона організовувала гостину. Основними обрядовими елементами “родин” були ритуальне обмивання рук матері та повивальниці, а також куштування спеціально приготовленої “бабиної

каші” (ячмінна або вівсяна). Матір, дитину і бабу гості, які прийшли, повинні були обдарувати полотном і монетами. Батько брав у цьому обряді незначну участь [2, арк.14].

На відвідки, як правило, приходили поодиночі й в основному літні родичі та суусіди, а також повивальна баба. На родини приходили переважно юрбою і лише молоді родички, іноді приходила й повивальна баба. За традицією, до породіллі не можна було йти з порожніми руками. Тому їй приносили подарунки, в основному вироби з тіста – вареники, млинці, налисники, пироги або пампушки, метою яких було сприяти швидшому одужанню породіллі. Прийшовши в хату до породіллі й привітавшись, промовляли: “нівроку”. При цьому, щоб не наврочити немовля, мали подивитись на кінчики своїх нігтів або на стелю. Породіллю вітали такими словами: “Нехай вам Бог годує, щастя й долю годує, батькові, матері на потіху, людям на службу” [2, арк.14].

Неодмінним елементом звичаю “родин” було частування відвідувачів. Окрім традиційних страв (картопля, каша, квасоля, калачі) їх обов’язково частували горілкою і медом. Останній носив магічне значення, що мало забезпечити солодке життя новонародженому. В окремих районах мед або горілку з медом несли відвідувачки як пригощення для молоді матері [8, с.55]. Набір страв для частування мав чимало місцевих відмінностей у різних районах і селах.

Відвідини не відзначалися особливою пишністю і тривалістю, щоб не порушувати спокій матері й дитини. Головною метою приходу гостей було засвідчити радість з приводу поповнення сім’ї, висловити побажання і обдарувати породіллю і немовля, що йшло від давніх звичаїв колективної взаємодопомоги.

На чимало звичаїв бойків накладалися християнські обряди, пов’язані з народженням дитини. Найважливішим серед них був обряд церковного хрещення. Проте в його обрядовій структурі все ж переважали елементи давніх вірувань українців, магічні засоби і заборони, локальні особливості в символіці та атрибутиці при проведенні домашньої гостини з приводу хрестин.

Тривалий час в народі зберігався звичай очищення породіллі, який разом з нею здійснювала повивальна баба. Виходячи з дому, жінка переступала ніж, яким баба відрізала пуповину, тричі поливала бабі руки водою, щоб усе нечисте зійшло з водою в землю. Цей обряд під назвою “злити на руки” був поширений не тільки на Бойківщині, але й майже по всій Правобережній Україні [9, с.34].

Поширений на Бойківщині цикл очисних обрядів, що проводилися після пологів, свідчить про живучість віри в те, що породілля “нечиста”, дуже “шкідлива на перехід”, тому вийти за межі подвір’я, а подекуди й за поріг згідно із звичаєвими традиціями не могла. Для того, щоб позбутися цих обмежень та застережень, власне і побутовали обряди очищення. Спочатку породілля удома очищалася водою, а через сорок днів – у церкві молитвою і благословенням. Скрізь очисний обряд проводився зі свяченою водою. Вода вважалася магічною і тому при родах старалися набирати вдосвіта чистої води з джерела [18, с.235].

Дитину намагалися охрестити якнайшвидше, оскільки після того повивальна баба проводила обряд очищення породіллі й себе як причетної до пологів особи (“зливки”). Цей обряд був відомий майже по всій Україні у XIX – на поч. XX ст., однак на Бойківщині його проводили переважно перед офіційним хрещенням дитини.

В обряді “зливки” тісно переплелась реальна віра в те, що вода змиває все нечисте, і релігійно-містичні уявлення про надприродні очисні, цілющі, оберегові властивості води. Необхідність обмивання бабиних рук пояснювалося у народі тим, що повивальна баба, коли приймала роди, “проливала кров”, тобто, за традиційними уявленнями, мала відношення до чогось “нечистого”, “грішного”. Виконання обряду ніби то знімало цей гріх, тобто воно означало закінчення “бабування” і водночас дозволяло бабі й надалі продовжувати свою справу – “брати іншу дитину”, “йти до другої породіллі”. Що ж до самої породіллі, то здійснюваний обряд внаслідок обмивання водою

повинен ніби заздалегідь (до закінчення шеститижневого терміну) боронити жінку від “вроків”, “навіювання”, сприяти поновленню її здоров’я, прибуванню молока [19, с.41].

У період вагітності жінка повинна була дотримуватися певних застережень, що, за народним повір’ям, полегшувало пологи, а майбутній дитині забезпечувало щасливе подальше життя. Вагітна жінка також виконувала певні заборони: не вишивала, не пряла, дотримувалась посту і читала молитви. Сьогодні вагітні жінки також намагаються дотримуватися цих вірувань, хвилюючись за здоров’я майбутньої дитини. Для захисту від нечистої сили вагітним жінкам радили носити обереги: залізну голку або ніж, вугілля, шматочок цегли від печі. За звичаєм не можна було відмовляти вагітній жінці, а якщо їй відмовили, то несли зло в думках на вагітну.

Жінці, що носила під серцем дитину, не можна було сваритися, нервувати, треба було уникати зустрічі з каліками, хворими, їй не можна дивитися на вогонь і особливо мерця, бити тварин, красти. Не можна було йти до мертвого тіла, аби не налякатись, бо все може бути: “Тіло може бути не дуже файне, набереться страху – дитину мертву потому може вродити” [10, с.181].

На Бойківщині побутували народні прикмети щодо народження статі дитини. Наприклад, на Стрийщині, зокрема, зауважували, що коли вагітна жінка “хлопцем – живіт круглий, а перед дівчиною – плескатий”. Іноді за формою грудей вагітної жінки визначали стать дитини: тверді – дівчинка, м’які – хлопчик [20, с.185]. Не можна було заздалегідь готувати одяг для дитини, бо за народним повір’ям цим можна було накликати смерть.

Виконували бойки певні магічні дії, які повинні були забезпечити народження синів. “Особливо раділи всі, як перша дитина народиться, а ще більше, як хлопчик”. З економічних причин поява сина була бажана для сім’ї. “Особливо раділи всі, як вродився перший хлопчик, батько і хрестини великі справляє, а як дівчинка, то ніяких не хоче” [12, с.186]. На дівчинку дивились як на тимчасового члена сім’ї.

За народними переконаннями, магічні дії, які виконувались над дитиною у перший день після народження, впливали на її долю, на все майбутнє життя. У зв’язку з тим великого значення надавали першій купелі дитини. Майже по всій Україні немовля купали відразу після народження. Віра в цілющі властивості води, уявлення про її очисні й життєдайні сили відома в усіх народів світу з найдавніших часів. У цих віруваннях простежується нашарування різних етапів розвитку людства. Перша купіль дитини розглядалась нашими предками не тільки як гігієнічна, але й магічна охоронно-захисна від злих духів, від підміни нечистим чи відьмою. Щоб підсилити магічну дію першої купелі, додавали різні символічні предмети: свячене зілля, воду, зерно, шматок хліба, гроші, коріння лікарських трав, писанки, лили мед або молоко. Цьому надавали великого значення не лише з гігієнічних міркувань, а й з оберегових. Адже вода, за народними уявленнями, символізувала силу і чистоту. У купіль дівчинки додавали мед – “Щоб люди любили, на вулиці діти не били”, молока – “Щоб були гарними”, ромашку – “Щоб була рум’яною”, вишневу гілочку – “Щоб була червоною”, калину, любисток, щоб красивою була. Хлопчикам клали коріння дев’ясила, щоб сильними були або й сокиру, любисток, гілочку дуба, барвінок, тую, чорнобривці. Воду з купелі виливали там, “де люди не ходять”, або під плодове дерево. Після купання на сон туго сповивали малюка – і так аж до восьми місяців, вважалося, що тоді дитина виросте високою і стрункою [2, арк.14].

На Бойківщині, як і по всій Україні, відразу після народження дитяти баба купала його, повивала в пелюшки і віддавала матері на ліжко. Проте деколи “як уродиться дитина, наприклад, уночі, або над ранок, то зараз баба бере це дитя і купає у зимній воді, часто у такій, щоб аж крига (льод) була, потім газда кидає кілька грейцерів для тої баби” [2, арк.14]. Скупану дитину обсушували біля печі. Це робили не тільки з гігієнічних міркувань, але й з метою прилучення новонародженого до домашнього

вогнища. Про вшанування вогню і домашнього вогнища та віри в їх очисну і охоронну дію свідчить звичай бойків прив'язувати на праву ручку немовляти разом з іншими оберегами (наприклад, часником) мішечок зі шматком глини з печі. Сина загортали у сорочку батька, дочку – в материнський одяг. Безліч різних предметів використовували як обереги, які клали в колиску, а в повивальник – шматочок вугілля, декілька зерен, сіль, підсолений хліб, ножиці тощо [19, с.44].

Таким чином, основною метою традиційної родильної обрядовості українців була турбота про здоров'я матері та дитини, бажання виростити здорову й щасливу людину. У зв'язку з цим на Бойківщині значне місце відводилось обряду після народження немовляти, які здійснювала повивальна баба із породіллею. Такого роду обряд отримав назву очисного, оскільки жінка після пологів вважалася в народі не чистою, а разом з нею і повивальна баба.

1. Науковий етнографічний архів Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, ф. 1, оп. 6, спр. 1, 10 арк.
2. Науковий етнографічний архів Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, ф. 1, оп. 6, спр. 2, 15 арк.
3. 3. Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження / за ред. Ю. Г. Гошко. – К. : Наукова думка, 1983. – 303 с.
4. Балушок В. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян / В. Балушок. – Л. ; Нью-Йорк, 1998.
5. Борисенко В. К. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців / В. К. Борисенко. – К., 2000. – 254 с.
6. Боряк О. О. Трансформаційні зміни у функціях баби-повитухи як ключового персонажа родильної обрядовості / О. О. Боряк // Етнічна історія народів Європи. – 2007. – Вип. 7. – С. 136–138.
7. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – Вид. 2-ге. – К. : Либідь, 2005. – 664 с.
8. Гвоздевич С. Родильна обрядовість українців XIX – початку XX ст. / С. Гвоздевич // Народознавчі зошити. – 1997. – Зош. 2. – С. 54–56.
9. Гвоздевич С. Вода і вогонь у родильній обрядовості українців XIX – початку XX ст. / С. Гвоздевич // Народознавчі зошити. – 1995. – Зош. 1. – С. 33–37.
10. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / М. Грушевський. – К., 2001. – 235 с.
11. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу : матеріали з полудневої Київщини / зібрав М. Грушевський ; обробив З. Кузеля // Матеріали до українсько-руської етнології. – Л., 1906. – Т. 8. – С. 78–86.
12. Зубрицький М. Імена, назви і прізвища у селян с. Мшанця Старосамбірського повіту // ЗНТШ. – 1907. – Т. 79. – С. 186–189.
13. Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : у 4 т. / за ред. С. Павлюка. – Львів, 2006. – Т. II. – 812 с.
14. Колеса Ф. Людові вірування в с. Ходовичах Стрийського повіту / Ф. Колеса // Етнографічний збірник. – Львів, 1898. – № 5. – С. 43–48.
15. Кирчів Р. Ф. Народні вірування і знання / Р. Кирчів // Бойківщина : Історико-етнографічне дослідження. – К., 1983. – С. 32–36.
16. Лепкий Д. Деякі вірування про дитину // Зоря. – 1886. – № 15/16. – С. 3.
17. Луців В. Звичаї й обичаї на Бойківщині / В. Луців // Бойківщина : монографічний збірник матеріалів про Бойківщину з географії, історії, етнографії та побуту. – Філадельфія ; Нью-Йорк, 1980. – С. 424–425.
18. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу / Митрополит Іларіон. – К. : Обереги, 1992. – 424 с.
19. Небесна Зоряна. Звичаї при народженні дитини на Бойківщині. Динаміка змін в обрядовості XX—XXI століть / Народна творчість і етнографія // З. Небесна. – 2010. – № 6. – С. 40–46.
20. Небесна Зоряна. Сімейне виховання українців Бойківщини в системі гуманітарної освіти [Текст] / З. Небесна // Українознавство. – 2010. – № 4. – С. 183–186.
21. Українська етнологія : навч. посіб. / за ред. В. Борисенко. – К. : Либідь, 2007. – 400 с.
22. Українське народознавство : навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюк. – К., 2004. – 570 с.
23. Франко О. Карпатські бойки і їх родинне життя / О. Франко // “Перший вінок” : Жіночий альманах. – Львів, 1887. – С. 217–230.
24. Schnaider J. Z zycia gorali nadlommnickich // Lud. – Lwow, 1912. – № XVIII. – С. 210–26.

На материалах отечественной и зарубежной этнографической литературы и источников конца XIX–XX вв. рассмотрено обряды бойков, которые связаны непосредственно с рождением ребенка, прежде всего обряд очищение, который осуществлялся после рождения ребенка матерью и “бабой”, которая принимала роды. Этот материал посвящен анализу и систематизации традиционных обрядовых действий, ритуалов и обычаев, касающихся послеродового цикла семейного обрядового комплекса бойков. На основе компонентного анализа выделены главные составляющие очистительного обряда при рождении ребенка на Бойковщине.

Ключевые слова: обряд очищение, традиционные обрядовые действия, ритуалы, обычаи, послеродовый цикл, семейный обрядовый цикл.

In materials of domestic and foreign ethnographic literature and of sources of the late XIX–XX centuries considered ritual traditions boiky that relate directly to the birth of a child, especially cathartic ritual that was performed after the birth mother and the “old woman” who took delivery. This material is devoted to the analysis and systematization of traditional ritual performances, rituals and customs related to postpartum cycle of family ritual complex Boiuko. Based on component analysis, the main components of cleansing ritual at birth in Boiukivschyna.

Keywords: cleansing ritual, traditional ritual ceremonies, rituals, customs, post-partum cycle, family ritual cycle.

УДК 94.4

ББК 63.3

Антоній Мойсей

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБРЯДУ “ХОДІННЯ З ВЕДМЕДЕМ” У СХІДНОРОМАНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ

У статті розкривається генезис, описується сценарій, дійові особи, маски та техніка їх виготовлення, що стосуються одного з розповсюджених елементів архаїчного театрального мистецтва, однієї з типових зооморфних масок зимової карнавальної обрядовості східнороманського населення Буковини – ритуалу ведмідь. В роботі присутні елементи типологізації дослідженого етнографічного явища, подається карта розповсюдження “ведмедя” на території регіону. Пропонується обґрунтований компаративний аналіз з подібними обрядами українського населення. Автор, виходячи на суспільний рівень сприйняття проблеми, надає рекомендації щодо розвитку етнографічного туризму на території Чернівецької області.

Ключові слова: ходіння з ведмедем, Буковина.

Індивідуальне живе сприйняття світу в народній творчості обумовлено вірою людини у невидиму спільноту, інтелектуально вищі істоти, які повністю керують суспільством земних людей та можуть перевтілюватись в любую річ чи явище. Всесильним істотам “іншого світу” присвячуються обрядові дії, приносяться жертви, виконуються хвалебні пісні з метою отримати поміч або благополуччя. Набуття знань в процесі розвитку суспільства поступово віддаляло людину від природи, але віра в існуванні вищих сил залишалась незмінною. З часом практико-ритуальна обов’язковість шанування відокремлених сил природи переходить у сферу мистецтва, формуючи інакше – алегоричний спосіб художнього відображення дійсності. Помічниками і супутниками дохристиянських богів були певні тварини та речі. Об’єднуючи їх сакральний зв’язок сприяв переходу деяких властивостей божеств до своїх підопічних. Кожне божество через тотемну тварину висловлює свою силу, енергію. Людина, яка надягає “личину” особливого звіра, приваблює тим самим енергію бога. На думку деяких дослідників, на Русі маски символізували: маска ведмедя – багатство; маска кози – родючість; маска корови – довге життя. Таким чином, священні тварини ставали посередниками між світами, притягуючи до себе основну увагу міфообрядного дійства, іноді про них складали пісні, виробляли зооморфні маски.

Сказане повною мірою відносилось до театрального мистецтва. Архаїчне театральне мистецтво розвивалося від матеріальних міфів, фантастичного сприйняття